

Az ívhelyek jellemzőinek kutatását tapasztalataim szerint a gyűjtők gyakran nem tartja igazán sem fontosnak, sem elég érdekesnek. Mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban azonban nagy respektusa van, és a filatéliai teljesítmények egyik csúcspontjának tartják.

Az ívhelyek azonosíthatóságának vitathatatlan jelentősége, hogy mély bepillantást enged a bélyegek előállításának folyamatába. Az így keletkezett, megbízható szaktudás pedig a bélyegvizsgálatnak egyik legfontosabb eszköze.

Ívrekonstrukciók a filatéliában többnyire csak az intenzívebben gyűjtött postabélyegre ismertek. Nemzetközi viszonylatban is úttörőnek számítható, hogy klasszikus magyar okmánybélyegeinkről is vannak már ilyen tapasztalataink. Ezzel kapcsolatos első kutatási eredményeim három évvel ezelőtt, a MABÉOSZ Okmány és Illetékbélyeg Gyűjtők Szakosztálya ünnepi közgyűlésén mutattam be, a szakosztály megalapításának 20. évfordulója alkalmából. A sárvári bélyegkör számára átdolgozott jelen előadás egy olyan összefoglaló, melybe az ezzel kapcsolatos, azóta elért új, részben még publikálatlan eredményeim és a témához kapcsolódó általános ismereteket is beépítettem.

Mivel mindez a Nádasdy várban levő Sárvári Művelődési Központban hangzik el, előadásomat nagyszüleim és édesapám emlékének ajánlom. A 20. század első felében ugyanis itt nőtt fel nemrég elhunyt édesapám, azokban a közeli helységekben, amelyek ma a számomra megkapóan szép és elegáns sárvári házasságkötő teremnek adnak helyet.

Tartalom

- Történelmi előzmények 3-4
- Krajcáros postabélyegek 5-10
- Okmánybélyegek 11-16
- Az egykrajcárosról 17-31
- Gyakorlati útmutató 32-38

E mintegy ötven percre tervezett előadás a következő részekből áll:

- rövid bevezető a XIX. századi krajcáros bélyegeink ívrekonstruálásának történelmi előzményeivel
- áttekintés a krajcáros magyar postabélyegek mintegy százéves ívrekonstrukciós kutatásairól
- az okmánybélyegek ívrekonstrukcióinak hazai helyzetének bemutatása
- egy nemrég befejezett ívrekonstrukciós kutatás bemutatása az egykrajcáros okmánybélyeg példáján
- végül egy kis gyakorlati útmutató e címlet ívrekonstrukcióinak készítéséhez

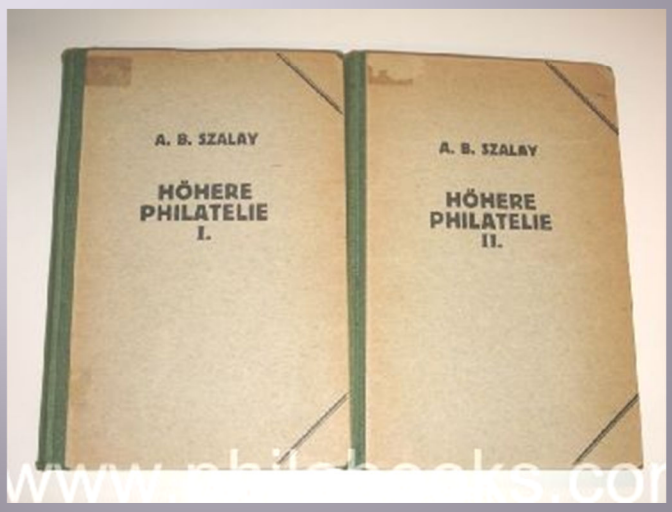
1854-ben született korának egyik legismertebb filatelistája, **gróf Dessewffy Miklós.** A főrendi ház tagja volt, ahol a jómódú főurak megszokott időtöltése volt különféle gyűjtemények létrehozása, köztük természetesen az akkoriban újdonságnak számító filatélia is. Dessewffy hozta létre a magyar nyelvű magyar filatéliai szakirodalmat: 1898-ban adatott ki Pozsonyban egy mindössze 12 oldalas füzetkét „Magyarország levél és újságbélyegei" címmel, mely jelentősen bővítve később többször is megjelent. Az 1909-es első országos bélyegkiállítás zsűrijének nagytekintélyű elnöke volt. 1918-as elhunytát követően négy évvel az utókor háláját jelzi képmása rendezett második országos bélyegkiállítás emlékbélyegén.

A kutató kedvű gróf felfedezte fel színesszámú krajcárosaink **vésetjavításait**. Az ő korában forgalomban volt réznyomású bélyegek rajzának finom vonalai a nyomás során ugyanis rendszeresen kikoptak. Ezért a vésést a legtöbb ívhelyen rendszeresen javítani kellett. Közülük a gyűjtők által legismertebb keresett különlegesség az alapvonalkázás itt látható, un. „ernyős" utánhúzásával végzett javítás.

E munkájáért Dessewffyt kezdetben értetlen és éles támadások érték. Egy másik tekintélyes szakírónk, Payer Béla azonban védelmébe vette, majd maga is segédkezett Dessewffynek a vésetjavítások rendszerezésében. A vésetjavításokat ezután több, mint egy évszázadon keresztül neves filatelistánk egész sora kutatta tovább, sőt, az ívhelyek eközben felismert azonosíthatóságán át egyenes út vezetett az teljes ívek rekonstruálhatóságának megteremtéséhez is.

Történelmi előzmények

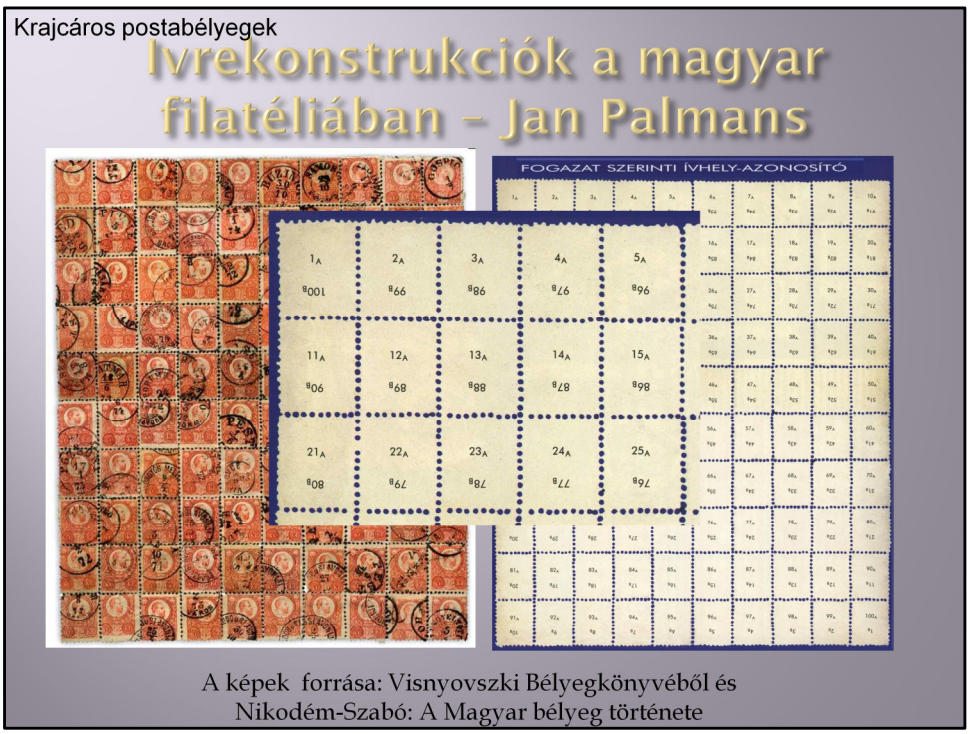
Egy elfeledett mű

1935: Nagyszeben, 1046 oldal, legutóbb 300 Euro volt a philabook.com-on

A képen látható terjedelmes könyv (két kötetben 1043 oldal!) az egyik legkorábbi, kifejezetten ívhelyekkel foglalkozó szakirodalmi publikáció.

Az I. világháborút követő **helyi felülnyomások bélyegvizsgálatához** tartalmaz nélkülözhetetlen forrást az egyes kiadásokhoz használt alapbélyegek valamennyi nyomólemezének leírásával. E mű 1935-ben jelent meg, ám jelentősége ellenére itthon gyakorlatilag mindmáig ismeretlen – feltehetően mindössze kétszáz darabos alacsony példányszáma és idegen nyelvű megjelenése miatt.

Többszörös szakirodalmi közlemények nyomán minden bizonnyal ez a legismertebb magyar ívrekonstrukció.

<KLIKK!> A belga **Jan Palmans** készítette 5 krajcáros kőnyomatos bélyegívről az 1960-as években, amit az 1971-es Budapesti Nemzetközi Bélyegkiállításon nyert nagyaranyérmet és ezt követően a Magyar Bélyegmúzeumnak adományozott.

<KLIKK!>Úttörő módszere a bécsi gyártású Gotthard-keretfogazógép tűinek szabálytalanságain alapul. A bélyegek **keretfogazása** a manufakturális gyártási körülmények miatt ugyanis minden pozíción egyedi. A mérethű fogazati kép megtalálható az MBK (un. „feketekönyv”) 112-115. oldalán és Visnyovszki Gábor Bélyegkönyvének 136-137. oldalain. Az előbbi másolatára illesztve készültek a jelen előadás alkalmával bemutatott **fogazati ívrekonstrukciók** is.

Madarász Gyula valószínűleg minden idők legnagyobb Magyarországon élt filatelistája volt. A Bélyegmúzeumban végzett, évtizedes kutatásai eredményeként az 1871-es kő- és réznyomatos kiadások minden címletének összes, a lemezen többször ismétlődő **típusát** leírta, melyek az egyképes eredeti nyomódúcok 100 bélyeges anyalemezzé való sokszorosítása során elkerülhetetlenül jönnek létre, és tudományos filatéliai megközelítéssel, alapos és kitartó munkával feltárhatók.

Az ívhelyeknek a kőnyomatosok esetében teljeskörű azonosítását a Palmans féle fogazati ívrekonstrukció, a réznyomatosok esetében pedig még befejezésre váró kutatási eredményeit a Bélyegmúzeumban (is) őrzött **világkiállítási díszalbumokban** levő, kartonlapra nyomott újnyomat-ívek tették lehetővé.

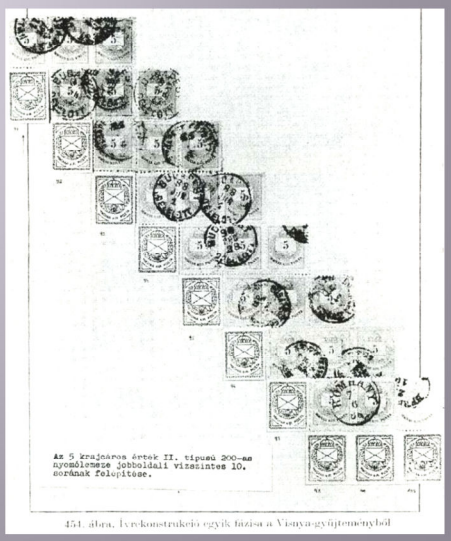
Madarász publikációi lényegesen könnyítik a kő- és réznyomatos kiadások ívrekonstrukciót, mivel a típus segítségével a fogazat illeszkedését 100 helyett átlag tíz pozíció közt lehet megtalálni. Munkásságának összefoglalása a **Monográfia III.** kötetében jelent meg, 1968-ban. E kötet vált az 1971-es budapesti nemzetközi bélyegkiállításon az első FIP aranyérmet nyert magyar nyelvű szakirodalmi művé.

<KLIKK!> Erre alapozva Visnyovszki Gábor mintegy három évtizeddel később, az 1996-ban megjelent **Bélyegkönyvben** a rekonstrukciós munkát tovább könnyítő praktikus segédleteket adott közre a kőnyomatos sorozat mind a hat címletéhez.

Ívrekonstrukciók a magyar filatéliában – Vísnya Sándor

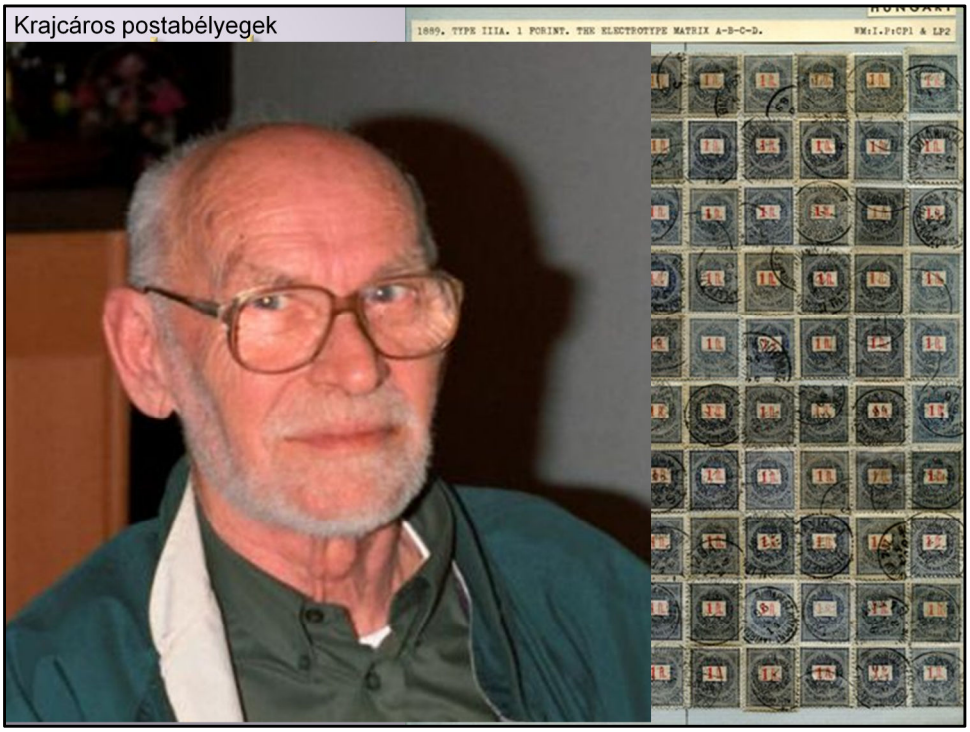
1968, a Monográfia III. kötete:

részlet a Visnya Sándor gyűjteményből az színesszámú krajcáros ívrekonstukció egyik fázisával

A Monográfia III. kötetének további szerzői (dr. Makkai László és Orbán Ferenc) az 1871-es kiadáson felül azonban korábbi kutatók (elsősorban Visnya Sándor) kéziratait és saját kutatási eredményeiket is felhasználva már megkísérelték a következő, 1874-99 közötti krajcáros időszak kiadásaira vonatkozó ismereteket is összefoglalni.

Ez az úttörő leírás persze nem lehetett teljes, hiszen akkor még több, mint egy évtizednyi munka állt a magyar filatélia – ma már nyugodtan aranykornak is tekinthető - ezen időszakának legkiválóbb filatelistái előtt.

1971-78 között három kutató kedvű és végtelen munkabírású filatelista (**Orbán** Ferenc, dr. **Pákozdi** László és **Petrovit**s Tivadar) és csaknem valamennyi klasszikus krajcáros postabélyegünk ívösszetételét publikálta. E sorból csak a IIIb típusú elektrotyp egyforintos hiányzott,

<KLIKK> amelyről Orbán Ferenc - már a Philatelica 74/1 számának 7 oldalán - azt közölte, hogy szintén megoldotta, ám előttem ismeretlen okból később mégsem publikált. Így ez a rekonstrukció tudtommal elsőként csak halálát követően két évtizeddel később, a MABÉOSZ tavalyi Only-One kiállításán volt látható.

<KLIKK>Orbán 1991-ig folyamatosan megjelenő cikkeiben oly sok mindennel foglalkozott, hogy úgy tűnik, egyszerűen csak elfeledkezett erről ...

Kutatásaikat nagymennyiségű bélyeg ismétlődő nyomási hibáinak statisztikai feldolgozásával kezdték. Ebből állapították meg az oszloptípusokat, majd összefüggések segítségével tárták fel az egyes oszlopokba tartozó bélyeghelyek ismérveit.

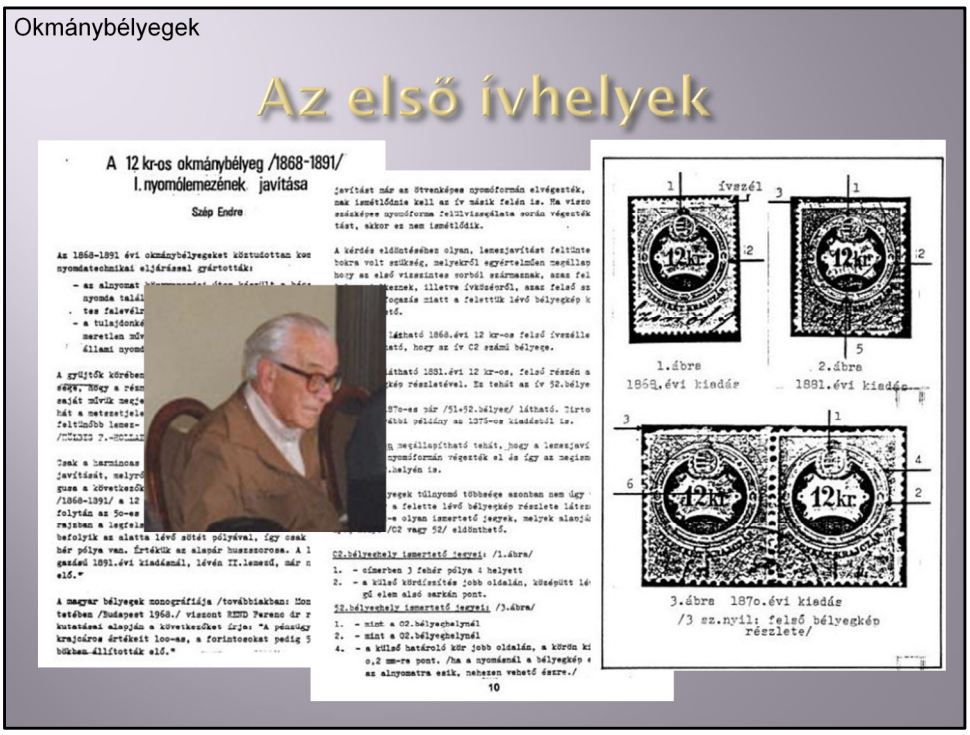
<KLIKK!>Eredményeiket a Mafitt előde, a MABÉOSZ **Tudományos Munkaközössége** által készített, két évtizeden át évente kétszer kiadott színvonalas **Philatelica** c. szaklap közölte. E régi lapszámok pdf formátumban ma is bárkinek hozzáférhetők a **Mafitt honlapján**,

<KLIKK!>az interneten elérhető, megújult és 2011-től immár színesben, digitális melléklettel ismét rendszeresen megjelenő Philatelica weboldalán.

Elődeink Dezsőffy Miklós gróffal kezdődött, több mint egy évszázados munkásságára tulajdonképp nem is oly rég került csak fel a korona. Mintegy két évtizedes kutatásait összefoglalva, dr. Lovász András 2009-ben a Mafitt támogatásával publikálta a színesszámú krajcárosok **ívhelyre azonosított** valamennyi ismert **metszetjavítását**.

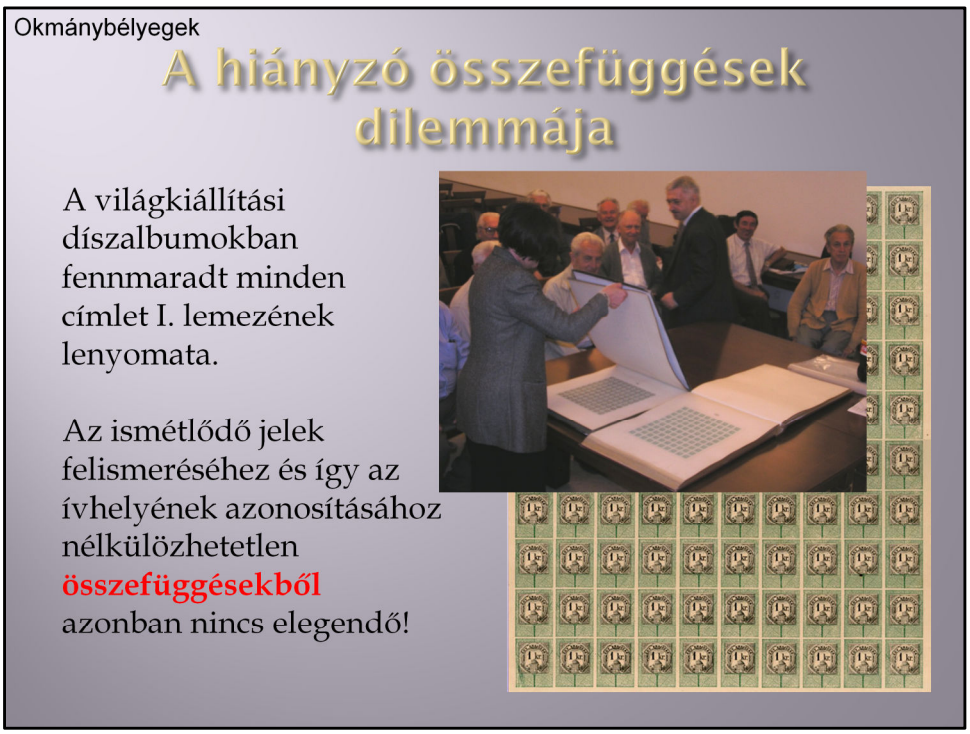
Méghozzá modern korunk lehetőségeit úttörő módon elsőként kihasználva már nem is nyomdai úton, hanem digitális formában, a könyvhöz tartozó CD-lemezen, mely kutatásai ellenérzését és egyben folytatását is lehetővé teszi.

A szintén réznyomású középrésszel előállított klasszikus magyar okmánybélyegekről gyűjtőik sokáig úgy vélték, hogy ezeken az igen szép és jó minőségű nyomatokon az ívhelyek jellemzőinek felismerésére alkalmas eltérések nincsenek. Csak mintegy fél évszázad elteltével, a harmincas években fedezték fel a 12 krajcáros „**három pólya**'" lemezjavítását, amiről tudtommal a Filatéliai Kurír adott hírt elsőként.

E felfedezést követően újabb bő fél évszázaddal később, Szép Endre az itt látható cikkében (OMÁNYBÉLYEG, 1991) bizonyította, hogy e javítást még az 50-es lemezen végezték el. Ezért a fél-lemez 100-as lemezzé többszörözése során **két helyen**, a 2. és 52. pozíción is megjelent, sőt, e két ívhely egymástól meg is különböztethető. Eközben felhívta a figyelmet az összefüggéseihez balról kapcsolódó, tehát az ív 1. és 51. bélyegének páros ismertetőjelre is.

Ezzel az úttörő közleménnyel a 29 címletből álló bélyegsorozat összesen 2.300 ívhelyéből azonban még sokáig csak e címlet e négy ívhelyéről ismertünk azonosító jeleket. Ezen felül az egykrajcáros és az 50 krajcáros címlet egy-egy oszlop-ismertetőjele is ismertté vált szakosztályi lapunkban megjelent publikációim nyomán. A lassú haladás fő oka a teljes bélyegívek mintalenyomatának létezéséről való információ hiánya volt.

A 2000-ben elhunyt Szép Endre már nem értesülhetett róla, hogy a 19. század végén több alkalommal is készült világkiállítási díszalbumokban a postabélyegek mellett ott rejtőzik **valamennyi okmánybélyegív** kartonlapra készült lenyomata is. Ez az imént bemutatott cikke után jóval később, a Mafitt 2004-es világtalálkozóján vált a gyűjtők előtt ismertté, Novotny Erzsébet és Székely László jóvoltából.

Az okmánybélyegek ívhelyeinek feltárásához azonban ez a **címletenkénti egyetlen** 1878-körül használt nyomólemezekről származó nyomatsorozat nem elegendő. A kutatás során ugyanis szét kell választani az anyalemezről származó, és ezért minden nyomólemezre átmásolódó jeleket azoktól, amelyek csak az adott konkrét nyomásra jellemzőek. Ehhez az összehasonlításhoz pedig **legalább kétféle**, egymástól lehetőleg korban minél távolabbi időben használt nyomólemez teljes lenyomatára lenne szükség.

Jobb híján ebben segíthetnének a nagyobb összefüggések is, ahogy azokat már Orbánék is felhasználták. A továbblépés leküzdhetetlennek tűnő akadálya volt azonban, hogy az ilyen **összefüggések fennmaradása** a klasszikus kiadások időszakában sokkal ritkább, mint a postabélyegeknél. Ugyanis tapasztalataink szerint ezeket még többes felhasználás esetében is rendszerint csak egyenként, és nem összefüggően ragasztották fel az iratokra. Vajon mi lehetett e furcsaság oka?

Tapasztalható, hogy az okiratokon a bélyegeket még többes felhasználás esetén is túlnyomórészt egyenként, **egymás mellé** ragasztották fel. Az értéktelenítés előírás szerinti és egyben legkézenfekvőbb módja is a bélyegek erre szándékosan szabadon hagyott alsó felének az okirat első sorával való átírása volt. Bizonyos jelekből úgy tűnik viszont, hogy az okmánybélyeg-íveket - ezeknek a postabélyegekhez képest sokkal nagyobb, csaknem kétszeres mérete miatt - többnyire nem ívekben tartották,

<KLIKK> és ilyenkor sajnos nem vízszintes, hanem függőleges sávokra tépték. E csíkokat nyílván egymásra helyezve, és a felső részükön valahogy összefogva tárolták, majd felhasználáskor egyesével tépték le a szükséges számú bélyeget.

Ilyen **függőlegesen összefüggő, használatlan csíkok** fennmaradásáról kisebb krajcáros címletek esetében konkrét tapasztalataim vannak. Az egykrajcáros esetében egy jelentős részben ilyen csíkokból álló ívrekonstrukciót ezen előadás alkalmával módom is van bemutatni. Természetesen az ilyen használatlan csíkok magától értetődően igen ritkák, melyek felbukkanására az ívhelyek azonosításához szükséges mennyiségben sajnos nem számíthatunk.

Segítségünkre lehet viszont, a postabélyegekénél szűkebb gyűjtőkör miatt az átlagos gyűjtőknél gyakorlatilag használhatatlanul halmozódó **bündlianyag**, továbbá az ezekben rejlő bélyegek rendkívüli filatéliai változatossága. Bündlik ugyanis még a legkorábbi kiadásokból is kellő mennyiségben hozzáférhetők, legalábbis a gyakoribb krajcáros címletek esetében.

Ez a kép az I. lemez használatának időszakában történt technológia-váltásokat összegzi. A kezdeti időszakban még természetszerűen gyakori változások a látszólag egyféle bélyegek gyártási időpontjának elég szűk, pár éves behatárolhatóságát eredményezik. Az klasszikus magyar okmánybélyegek bündlijei más bélyegfajtákhoz képest meghökkentően sokféle bélyegre válogathatók szét. Gyakori, hogy ezek közül egy változat aránya lényegesen **magasabb a statisztikailag vártnál**. Ez azt jelzi, hogy ezek a bélyegek közös forrásból, jó esetben akár **ugyanabból az egy-két ívből** származnak.

A NYOMÓLEMEZEKRŐL (rövidített előadás esetén elhagyható)

A bélyeggyártáshoz szükséges lemezeket ebben az időben (Mon. III. 556.o.) Makkai László – Visnya Sándor szerint a következőképp állították elő: a mélyképű anyalemezekről „… galván eljárással magaslemezeket készítettek … Az Államnyomda irataiból kiderül, hogy … 150-200 nyomólemezt másoltak egyről-egyről. Egy-egy nyomólemezről – mintegy 10.000 levonatot lehetett készíteni." Százas ívekkel számolva tehát egy-egy ilyen nyomólemezről a korabeli technológiával mintegy 1 millió bélyeget lehetett gyártani.

A zöld alnyomatú egykrajcárosok szakirodalomban általam korábban becsült gyártási példányszáma 12 millió, míg a barnáké 20 millió darab (lásd: 2007. PBM. 62. és 73.o.) Mivel az általam ismert dátumbélyegzős példányok szerint a II. lemez csak az utolsó két évben került használatba, így a gyártás túlnyomó része az I. lemezzel folyt, melyről mintegy 30 millió bélyeg származhat. E mennyiség tehát **körülbelül 30 darab 100-as nyomólemezről készülhetett**, melyek közül egyébként az utolsókat 1877-78-tól lehet, hogy a postabélyegekhez hasonlóan már 200-as lemezzé összeforrasztva használtak.

Még a leggyakoribb okmánybélyeg címlet, az 50 krajcáros esetében sem volt szükség kb. 50-nél több nyomólemezre. Mivel egy munkalemezről ennek többszörösét - akár 150-200 lemezt - is előállíthattak volna, ez azt jelenti, hogy valószínűleg az összes nyomólemezt **címletenként egy** domborképű **munkalemezről** sokszorosították. Az egyedi ívhely ismertetőjelek emiatt vagy magáról az anyalemezről származnak (ez esetben az 1868-as gyártásban is meg kell jelenniük) vagy valamelyik nyomólemez készítése során keletkeztek és ezért csak az ezt követő időszakban gyártott bélyegíveken találhatók meg. Ezért van esélyünk később akár a nyomólemezek számának és sorrendjének megállapítására is.

Teendőnk tehát csak annyi, hogy változatok szerint csoportosítani kell a rendelkezésünkre álló anyagot. E csoportok az okmánybélyegek sokfélesége miatt annyira leszűkítik a kört, hogy az anyagban esetleg rejtőző, valamikor összetartozó bélyegek viszonylag könnyen megtalálhatókká válnak.

A jobb felső sarokban levő kép az 1880 körüli kiadások vizsgálata során készült, mintegy öt évvel ezelőtt. A világos ellipszissel kiemelt, **kiugróan sok** azonos változatot tartalmazó csoport minden szempontból azonos volt, és több mint 100 bélyegből állt.

<KLIKK>Ebből kiválogattam az azonos vízjelállásúakat, majd ezek közül ismét a legtöbb darabú fajtát a vízjel bélyeghez viszonyított eltolódásai szerint rendeztem. Az alsó képen látható munkaasztalon hamarosan megtaláltam első visszaállított bélyegpárt,

<KLIKK>amit az alulról felfelé mutató piros nyíl mutat.

A képen jól érzékelhető:

•a fogazat és a
•a vízjelábra pontos illeszkedése,
•a sorfogazás folytán bélyegenként általában eltérő hosszúsági, vagy szélességi méret azonossága,
•a bélyegkép fogazáshoz képesti elcsúszásának azonossága,
•az alnyomat típusának és színárnyalatának azonossága,
•és végül, de nem utolsósorban, ami a leginkább szembe tűnő: az értéktelenítés hasonlósága.

Ezek együtt nemcsak hogy a helyreállítást teszik lehetővé, hanem annak egyben helyességét **megbízhatóan ellenőrizhetővé** is teszik.

Az első után hamarosan nem csak párokra, hanem nagyobb összefüggésre is leltem, melyek a mintaívvel való összehasonlításra kiválóan alkalmasaknak mutatkoztak.

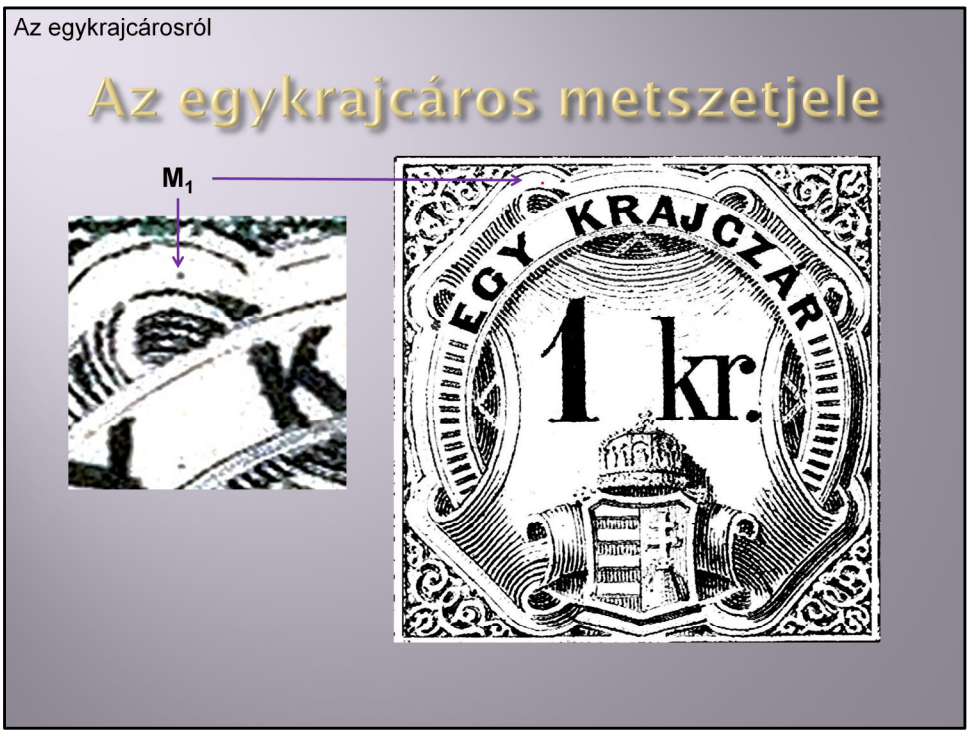
Ezek közt még jókora, szórakoztatóan változatos alakú ívrészletek is akadtak, az ilyen nagyméretű összefüggések pedig jelentősen megkönnyíthetik az ívhelyeket azonosító jelek feltárását. A bündli-anyagból így visszanyert, nem ritkán meglepően nagy egységekkel tehát pótolható az a jelentős hiány, amit az ívek korabeli szorgos ám számunkra bosszantó széttépkedése okozott.

Itt egy másik címlet, az egykrajcáros, mely estében az eddigi legjobb eredményeként elértem, hogy egy híján gyakorlatilag **az ív minden pozícióját** sikerült azonosíthatóvá tenni!

<KLIKK>E címlet esetében az eddigi legnagyobbat, egy 2/3-os ívrészletet sikerült bündliből visszaállítanom. Az íven jól látszik, hogy a bélyegeket meglehetősen szokatlan módon a bélyegkép felső részén, ugyanazzal a kézírással értéktelenítették, és az ív alsó két sorából valamelyik 1881-87 közti év október 27-én, a felső részből pedig öt nappal később, november 1-én használták fel.

Jó néhány címletből is rendelkezem már visszaállított összefüggésekkel és ívrekonstrukciós tapasztalatokkal. A továbbiakban, minden olyan megállapítás, *ahol nem hivatkozom forrásra*, saját kutatásaim eredménye. Vágjunk bele a részletekbe és kezdetnek ismerkedjünk meg az egykrajcáros ív minden bélyegen megjelenő un. metszetjelével!

Az eredeti acélmetszetről préseléssel vagy galvanoplasztikai úton készült első másolat volt az **ősminta**. Ezzel egy munkadúc és próbanyomat készült. Az ősdúc a további másolatokkal összeforrasztva a 100 képes lemezbe is belekerült. Hogy pontosan hová, azt címletenként az ívszerkezet ismeretében lehet majd megpróbálni kikövetkeztetni.

A munkadúcok sokszorosításhoz is alkalmazott galvanoplasztikai eljárást (Mon. III. 580. o.) így írja le Rend Ferenc: *„A nyomólemeznek a magaslemezről való másolása úgy történt, hogy az utóbbit vékony paraffinolajjal bevonták és ezt elektromos áramot vezető grafitporral vonták be. Ha a viaszbevonaton valahol apró folytonossági hiány keletkezett, a galvanizálási eljárás során a magas- és mélylemez összeforrt. Szétválasztásukkor sérülés keletkezett…*"

A bélyegképeknek általában vannak olyan, általában másolás során létrejött jellemzői, melyek az ív minden bélyegén megjelennek. Ezek egyik fontos jelentősége, hogy hiányuk lehetővé teszi a hamis bélyegek felismerését. Az ívhelyek kutatása során pedig azért célszerű ismerni e **metszetjeleket**, hogy tévedésből átmenetileg más ismétlődő jelek közé sorolva ezek ne okozzanak felesleges többletmunkát.

Az egykrajcárosnak mindössze egy metszetjelét találtam. Ez egy kis pontocska az Y és K betűk feletti fehér szegélyben, ami valószínűleg a másoláshoz használt viaszbevonat folytonossági hiányából származhat.

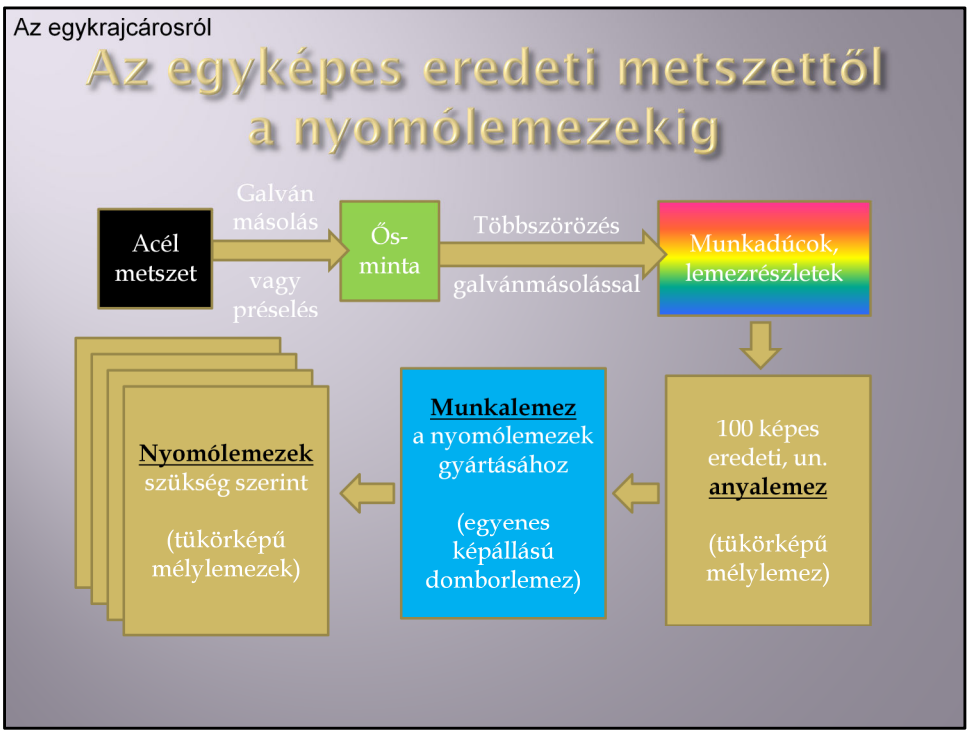

Az egykrajcáros ívszerkezetéből látszik hogy a sokszorosítási eljárás **igen hasonló** ahhoz, ahogyan ez a réznyomású postabélyegek estében is történt. Idézem Madarász Gyulát (Mon.-III. 355-357.o.): *„A nyomólemezeket galvanoplasztikai sokszorosítással és a galvánmásolatok összeforrasztásával állították össze … A százképes nyomóforma előállításához öt és tíz képből álló sávokat, illetve 20 és 50 képes tömböket állítottak elő és forrasztottak össze … valamely nyomóforma megismétlése két menetből állt; mélyképű lemezből előbb domborképű készült, majd a domborképűből kapták meg a megismétlendő mélyképű mását. A …. szükséges forrasztásokat csak a mélyképű másolatokon végezhették el.*"

OPCIÓ (rövidített előadás esetén elhagyható)

A bélyegképek többszörözése során keletkező kisebb-nagyobb hibák miatt az ívhelyek és azok csoportjai számos egyedi vonást mutatnak fel. Minél korábbi fázisban keletkezett egy ismérv, annál többször ismétlődik a lemezen. Az anyalemez képeltérései azonban a gyártás során használt sok nyomólemez közül mindig az egyik konkrét nyomólemez aktuális állapotának közvetítésével kerülnek át a bélyegképre. Ezért egy adott bélyeg általában sok olyan képeltérést is tartalmaz, ami bár a konkrét esetben jellemző ugyan az ívhelyre, de nincs rajta minden másik, a gyártás során adott ívhelyről nyomtatott bélyegen.

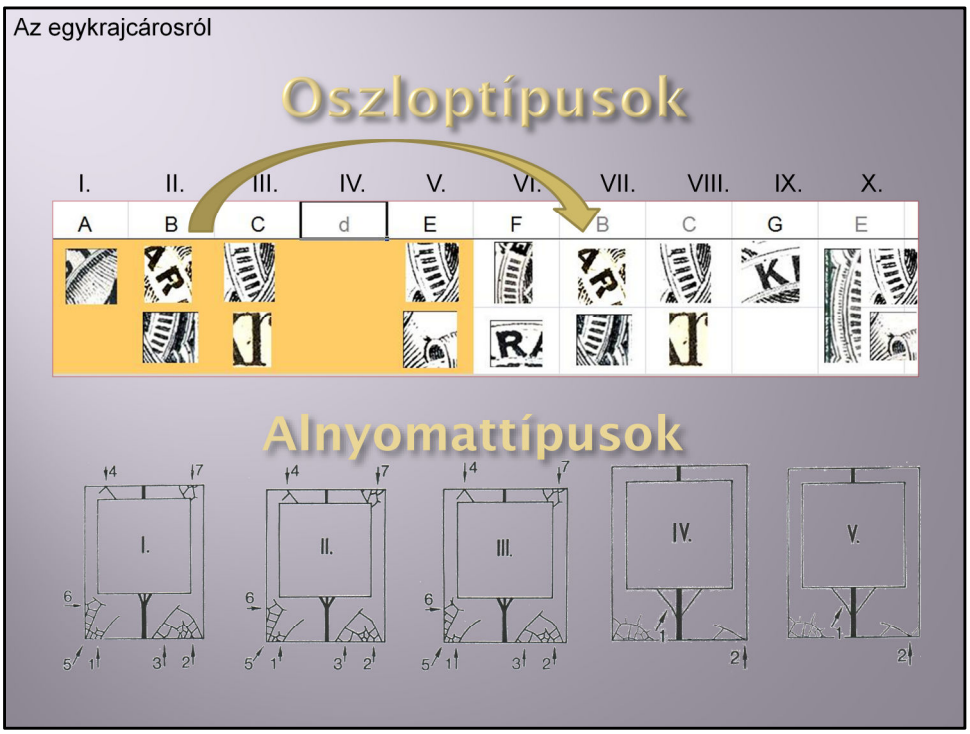
Az ívrekonstrukció első és legfontosabb célja az olyan ismétlődések megtalálása, amelyek minden adott ívhelyről származó bélyegre átkerülnek, vagyis az anyalemez jellemzőinek megállapítása. Ezt később a nyomólemezek kutatása, pl. azonosításuk és darabszámuk megállapítása is követheti.

Mint a Monográfiában (III.584.o.) Rend Ferenc írja: *„a kész lemezről **próbanyomatokat** vettek és a használatbavétel előtt - ha szükséges volt – javításokat, kiegészítéseket eszközöltek rajtuk … A külföldi államok bélyegi közül a legtöbb lemezjavítás az említett svájci kiadás bélyegein található, amelyek szintén galván eljárással sokszorosított lemezekről készültek, míg más államok más technikával (préseléssel) készített nyomólemezeit kevésbé kellett javítani.”*

Az egykrajcároson ezek a javítások két esetben, az utolsó 50 képes másolás ezelőtti fél-lemezen, majd a 100 képes anyalemezen is felismerhetők, erről később még esik szó. A gyűjtőktől időnként felbukkanó, csak a fekete középrészt tartalmazó, a munkaközi dúcokról származó próbanyomatok is léteznek. Ezek néhány alkalommal már láthatók voltak az OKMÁNYBÉLYEG címoldalán is.

Bár az anyalemezről már lehetett volna bélyegívet nyomtatni, de mivel ez a nyomtatás során gyorsan elhasználódott volna, ezért erről másolt **munkalemez** közbeiktatásával készülhettek a bélyeggyártásra használt, egymástól kisebb-nagyobb eltéréseket mutató **nyomólemezek**. Az egykrajcáros 1868-as első lemez-összeállításának valamivel több, mint 20 éves használata során készített, 30 millióra tehető bélyeg legyártásához egy munkalemezre és nagyjából 30 nyomólemezre lehetett szükség.

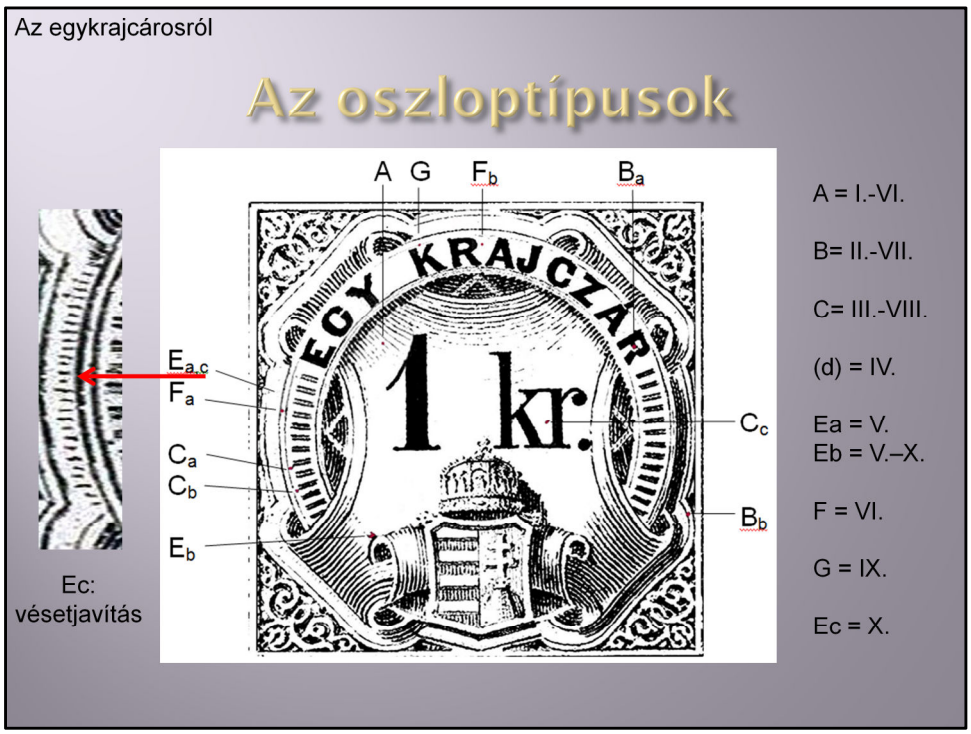

Az első tizescsík összeállításakor keletkezett jelek a többszörözés során előbb vízszintesen, majd függőlegesen is tovaterjedtek. Emiatt egy-egy oszlopra jellemző típusok, valamint páros ismertetőjelek keletkeztek.

<KLIKK>Az okmánybélyegek szakirodalmában a „típus” kifejezés azonban már foglalt, mert elődeink a színes levélerezetű alnyomat római számmal jelölt alnyomat-típusait nevezték el így, melyek egyébként egy íven belül rendszerint minden bélyegnél azonosak. Emiatt egyértelműbb, ha a mélynyomású középrész első tízes sávjának létrehozása során keletkezett ismérveket nem egyszerűen típusnak, hanem **oszloptípusnak** nevezzük.

<KLIKK>Az általam felfedezett oszloptípusokat a Monográfia ajánlása szerint az ABC nagybetűivel jelöltem meg. Címlettől függően előfordul, hogy egyes oszlopok nem rendelkeznek ilyen ismertetőjellel, az ilyen esetet kisbetűvel jelzem.

A többi közül **eddig legjobban azonosíthatónak** bizonyult egykrajcáros címlet minden bélyegívében **kilenc** olyan, a fenti képen római számmal jelzett oszlop van, amely az oszlop minden bélyegén ismétlődő ismérvet tartalmaz. Az oszloptípusok száma azonban ennél kevesebb, mert az ötöscsík másolásakor három oszloptípusa (B, C és E) is átmásolódott, miközben két újabb típus (F és G) ismertetőjelei is megjelentek.

A hét oszloptípus ismertetőjeleinek összefoglalása

A (I.-VI. oszlop) az 1-es ferde szárától balra induló, fentről az ötödik, megszakadó vonalka egy - néha csak nehezen kivehető - pontban végződik

B (II.-VII. oszlop) a) törés a KRAJCZÁR szó második „R” betűjében;
b) pont a jobbra levő külső íven (nem mindig látható)

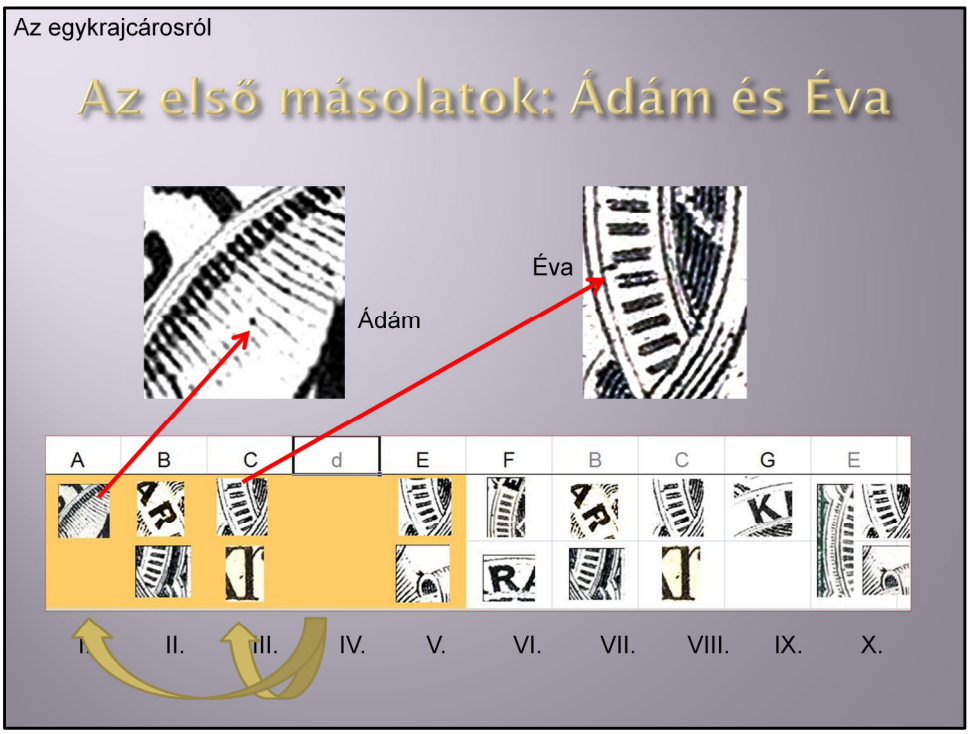
C (III.-VIII. oszlop) a) vonalka az alulról 5 és 6. kettős vonaltól balra;
b) pont ez alatt, az alulról 4. kettős vonaltól balra
c) pont a „kr” betűk közt, az „r” közelében

d (IV. oszlop): a többi oszlop ismertetőjelei hiányoznak (ezt az oszlopot csak az oszlop páros jelei és az ívhely-azonosítók mutatják)

E (V-X. oszlop) öröklődött a Ca oszlopismertetőjel a C típusból
a) az V. oszlop bélyegein a bal külső ívben a vonalkázás hiányzik
b) vastag pont a baloldali szalagnál levő sarokban
c) X. oszlop bélyegein a bal külső ív vonalkázása javított

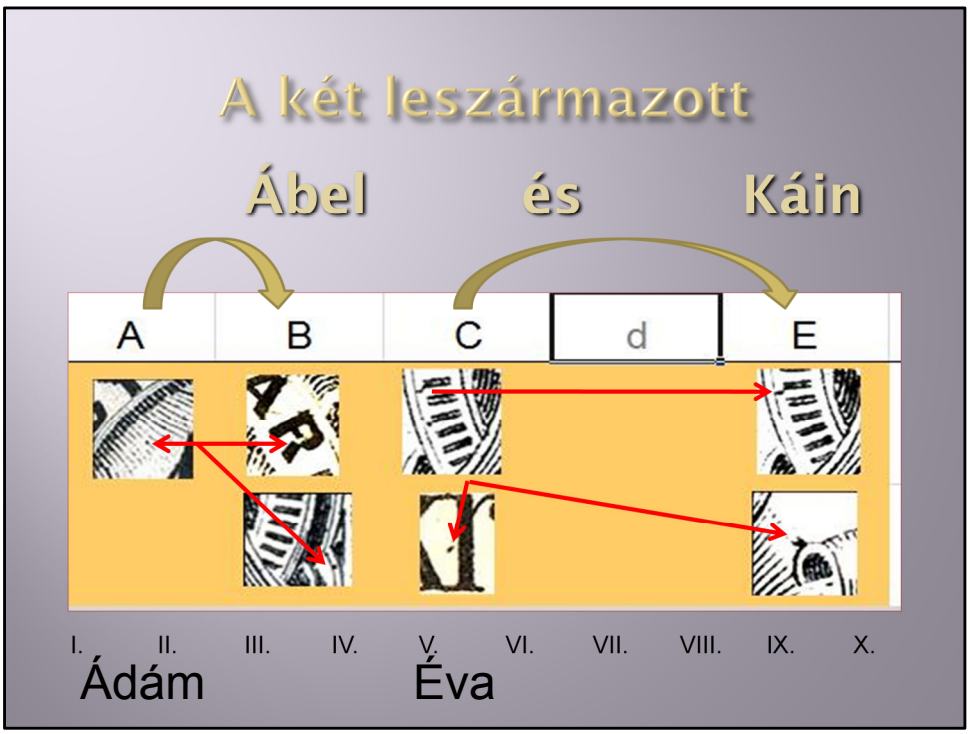
F (VI. oszlop) öröklődött az A oszlopismertetőjel (az I. oszlopból)
a) pont a baloldali középső kettős ívben
b) pont az „R”-től jobbra

G (IX. oszlop) az ív többnyire megszakad a K felett, és ennek közepén pont (nem mindig, néha csak halványan) látható

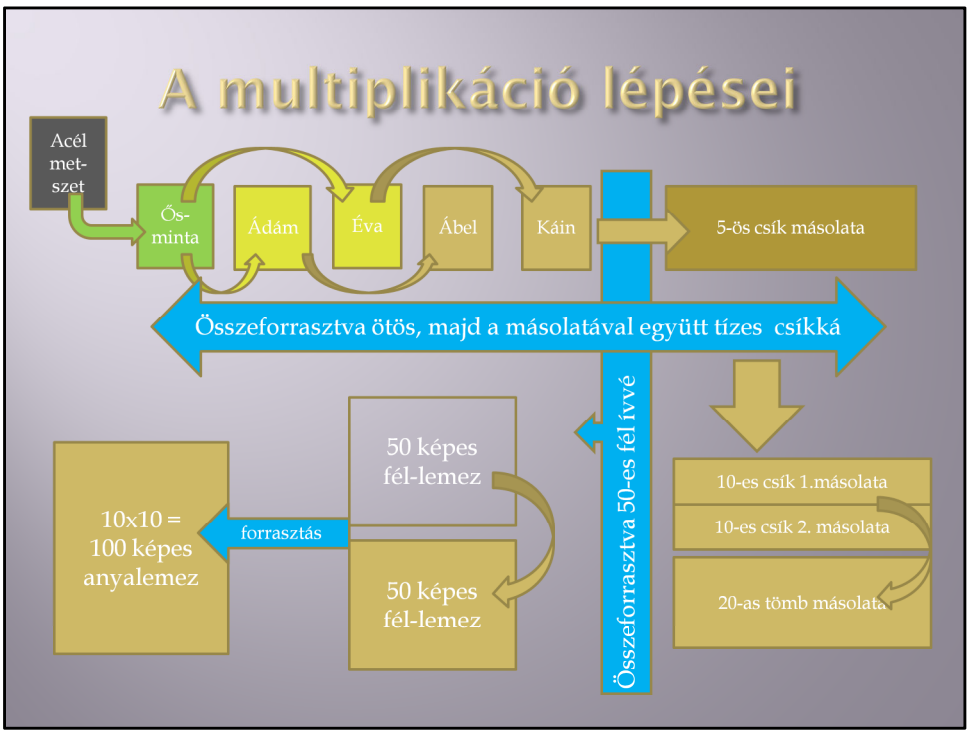
Az előző képen látható oszloptípusok felismerését követően gyorsan feltűnik, hogy a lemezen a B, C és E oszloptípusok minden sorban öt pozícióval odébb ismétlődnek (lásd a szürke színű betűket a jobb oldalon) . Tehát a sokszorosítás során valóban egy **ötöscsíkot** másoltak le és forrasztottak össze tízessé. A típusjelekből azonban az ötöscsík keletkezésére is következtetni lehet.

<KLIKK> Az ív bal szélső oszlopában látható „A” jelű halvány pontocska és a „C” oszloptípus ennél sokkal markánsabb jelei valószínűleg a végül a negyedik oszlopba beforrasztott ősdúcról történt első két másolás során keletkeztek. **Elsőségük miatt** az egyiket Ádámnak, a másikat Évának” kereszteltem, hogy később egyszerűbben hivatkozhassak rájuk.

A következő lépésben feltehetően Évától származott Káin (igaz, ez akár fordítva is történhetett). Eközben az egyik C ismertetőjel változatlanul átmásolódott, és ekkor jöhetett létre a két oszlop eltérő helyén az alsó sorban látható kétféle markáns pont.

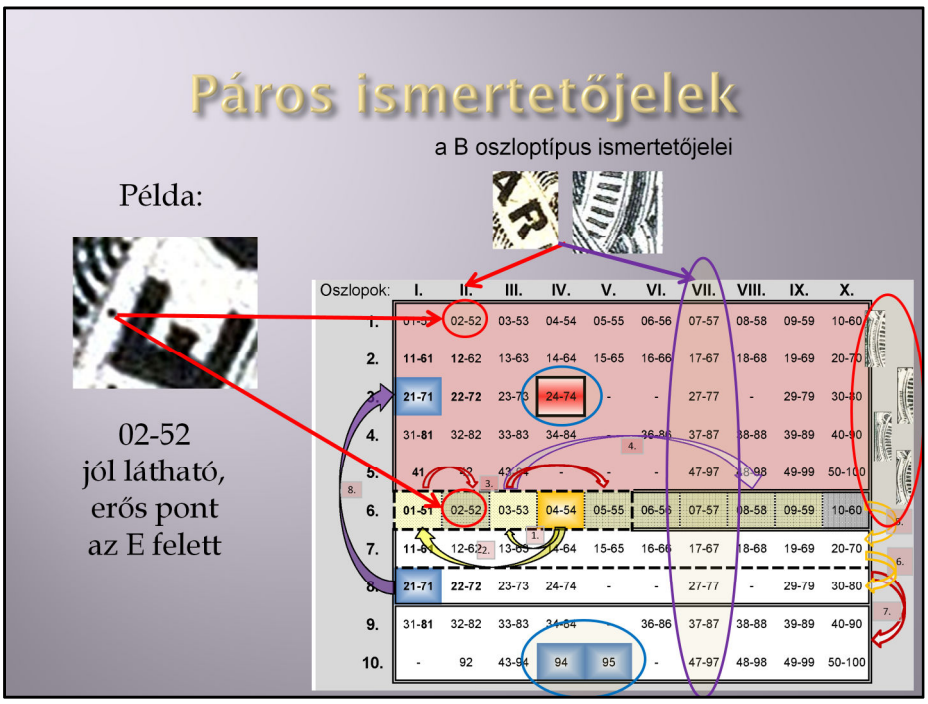
Az Ábelnek keresztelt másolat, melyet az R betű markáns törése és a bélyegkép jobb alsó sarkában látható pontocska is jól felismerhetővé tesz, Ádám és Éva jellemzőinek egyikét sem mutatja. Mivel nyilván kímélték az ősdúcot, és Éva más célra épp használatban volt, ezt csakis Ádámról másolhatták. Annak egyetlen, mindig halvány pontocskája talán nem is a Ádám születése, hanem épp e **második generáció** létrejötte során keletkezett.

Az egykrajcáros ötképes munkalemezének létrehozása tehát kicsit eltért a postabélyegeknél pár évvel később ugyancsak Bécsben alkalmazott eljárástól. 1871-ben az első két másolat már párrá forrasztották össze, majd ebből egy lépésben hozták létre a az ötös-tömbhöz szükséges második párt.

Kutatási eredményeim egyértelműen bizonyítják, hogy az első ötös csík létrehozását követően már **pontosan** Madarász Gyula korább idézett leírása szerint készült az egykrajcáros okmánybélyeg 100-as anyalemeze is.

Ennek során választ találtam azokra a kérdésre is, hogy az ív **melyik sora** tartalmazza az eredeti tízes-csíkot? Ezt vajon összeforrasztották-e, és ha igen, akkor milyen sorrendben **húszas** tömbbé? Továbbá, hogy a húszastömbök, és a lemez alsó, vagy a felső fele e a **korábbi**?

A 100-as lemez létrejöttét szemlélteti ez a műveleteket összefoglaló ábra. A nyilak a 6. sorban levő első tízescsík, jobb oldalt az ebből készült 50-es tömb, és végül a bal oldalán az alsó lemezfél 100-as anyalemezzé duplikálását mutatja.

Az utolsó másolási művelet során olyan un. **páros ismertetőjelek** keletkeztek, amelyek csak egy oszlopban, egymás alatt 5 bélyeg távolságra láthatók.

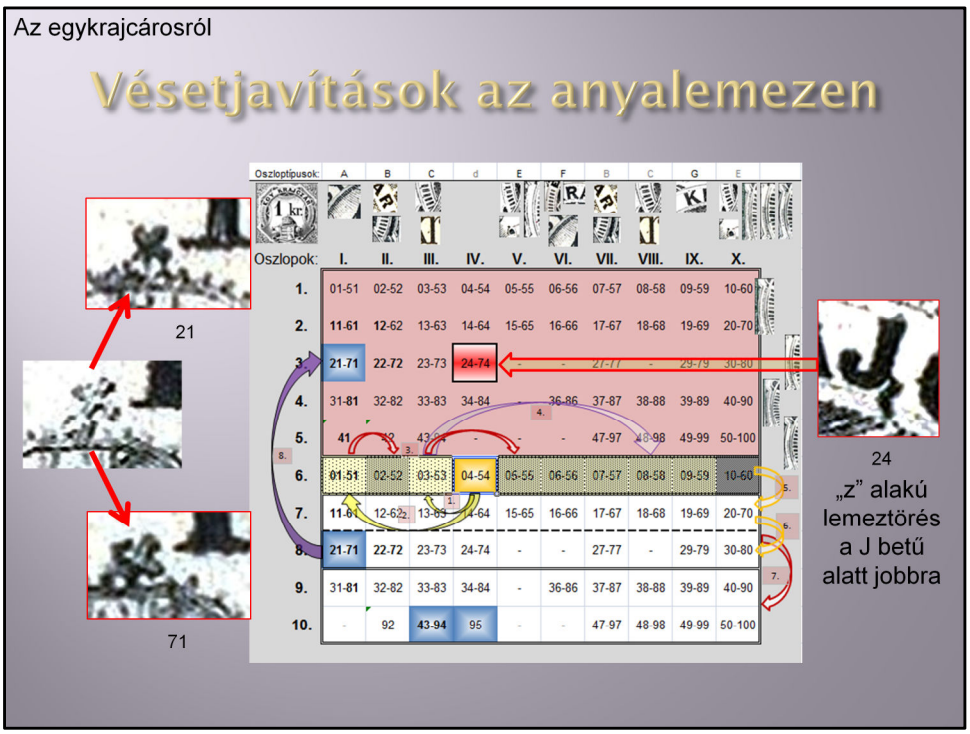
<KLIKK!> Ilyen például a képen bemutatott 2-52 pozíció, mely a B oszloptípus jeleivel együtt csak a II. oszlopban látszik,

de az ugyanilyen típusú <KLIKK!> VII-ben már nem, hiszen a féllemez másolása során ott pontosan ugyanennek a hibának a megjelenése a 72-52 pozíción lehetetlen lett volna.

<KLIKK!>A lemezhelyeken kettős számmal jelzett páros jelek nagy segítséget jelentenek a bélyegek ívhelyének megállapításában. Amelyeken ilyen jelek láthatók, ott a típuson belül már **csak kettő vagy négy pozíció** közül kell felismerni, hogy egy adott bélyeghez melyik ívhelyről származik. A fennmaradó bélyegek helyét pedig a típusnak megfelelő oszlop(ok) páros jelekkel nem rendelkező, szerencsére viszonylag kis számú egyedi ívhely azonosítói adják.

<KLIKK!>Figyelemre méltó, hogy az 50-es tömb másolása előtt a jobb szélső, X. oszlop bélyegképein a vonalkázást az egész oszlopban végig javították. Ennek során **5 különféle vésetjavítási ké**p jött létre, melyek a következő lépésben egyúttal páros ismertetőjellé is váltak. A X oszlop bélyegei ezek alapján könnyen különböztethetők az V. oszloptól.

<KLIKK!>A két másik, kék színnel jelzett helyen már 100 képes anyalemezen végezték el az utolsó javításokat, miközben a piros színnel jelzett 24. pozíción egy „z” alakú, szabad szemmel is jól látható, és a munkalemezről könnyen eltávolítható hiba észrevétlen maradt és 30 éven keresztül minden bélyegíven megjelent!

A félív első oszlopának közepén a korona keresztje a galvánlemezek összetapadása miatt az 50-es tömb duplikálása során megsérült. Ezt a hibát emiatt két helyen is javítani kellett. A javítási képek természetesen eltérőek. A 71. pozíció javítása a rosszabb, mert itt **a kereszt besüpped** az ország-almába.

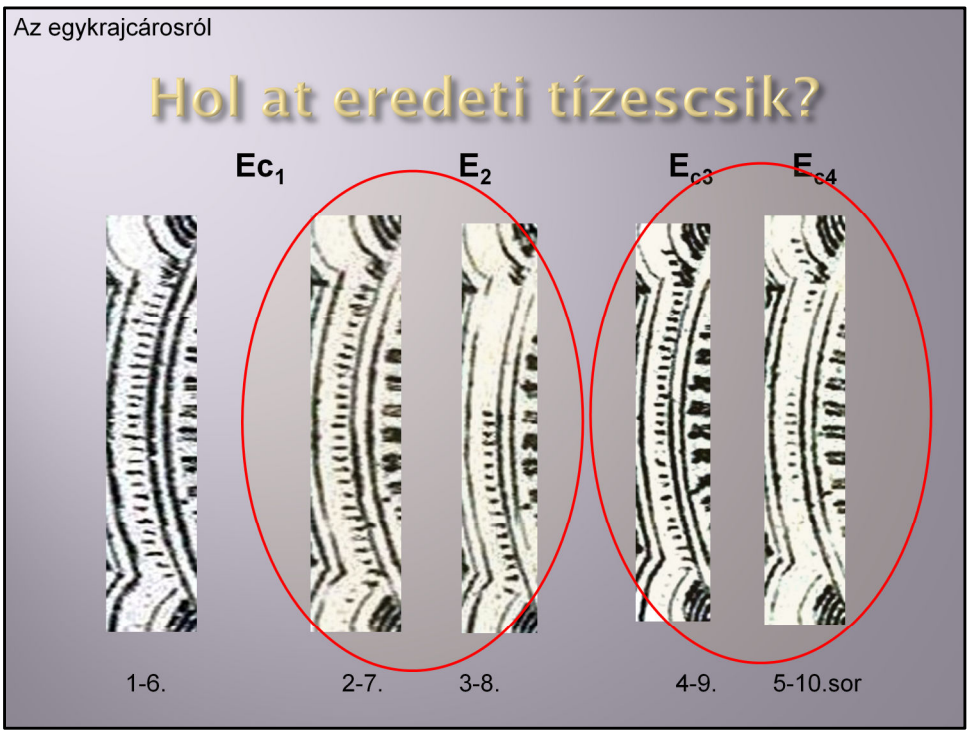
A 94-95 pozíción a számtábla íves háttérvonalait javították , szintén már a kész anyalemezen, mert ezek páros ismertetőjelként nem jelentkeznek. Ezt az érdekes javítást majd az előadás végén mutatom be.

A felső félív 24. helyén viszont a J betű alatt és jobbra a már említett„z” alakú lemeztörés nyoma látható, ami a másik ívfélen ugyanitt (a 74. pozíción) hiányzik. Épp ez mutatja szerintem, hogy a sértetlen alsó ívfél lehet az eredeti.

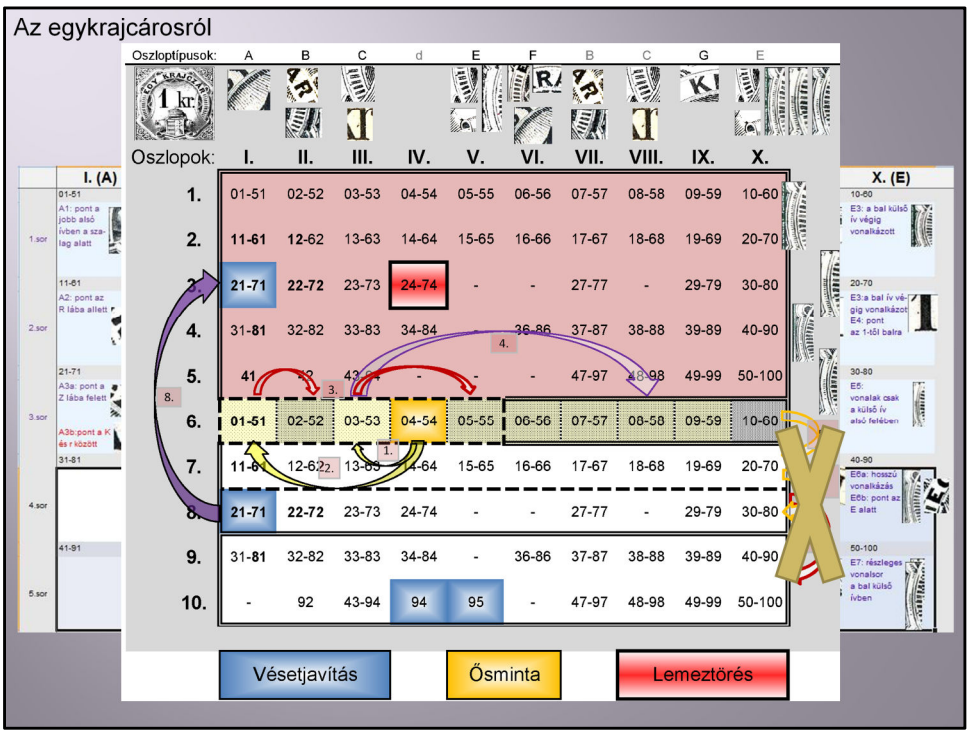
Megelőlegezem, hogy az eredeti tízescsík ez esetben a 6 sorban van, és így az ennek 4 oszlopában levő **ősminta a 64 pozícióba** került. A következő diákon arról lesz szó, hogy miből következtethető ki, hogy az alsó félívnek ez a legfelső sora volt az eredeti tízescsík.

A félívek két felső sorában a X. oszlop vésetjavítási képe közel azonos, míg az alatta levő sorokban a javítások ettől határozottan **eltérő formákat** mutatnak. Szerintem ez az eredeti, első tízescsík felismerésének kulcsa.

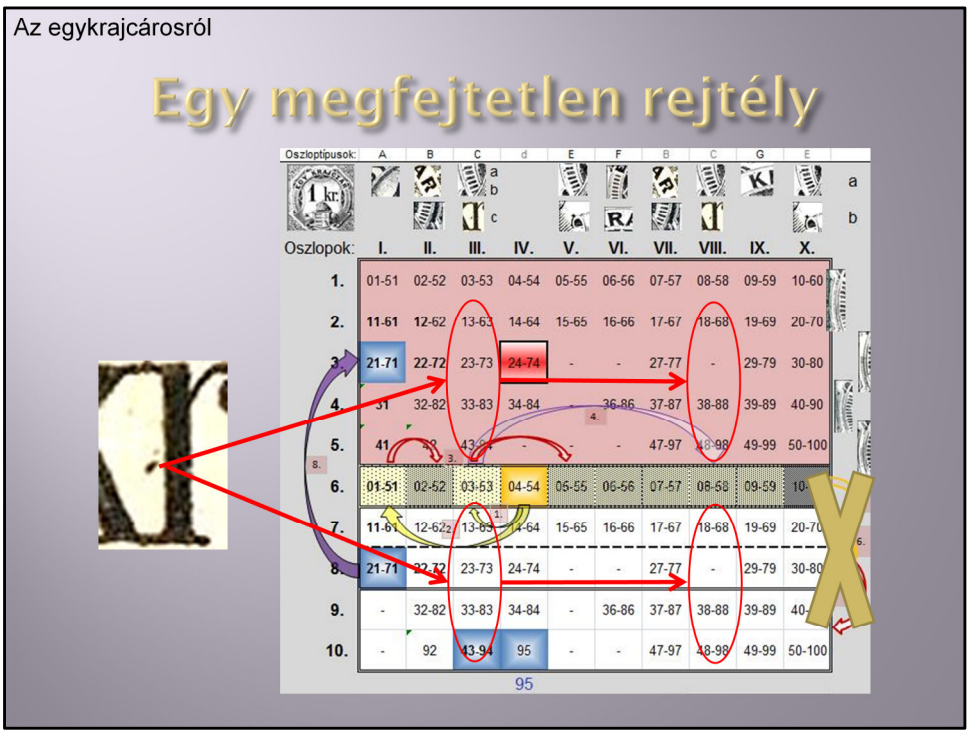
A 10. oszlop eltérő utánvésési képeiben látható, hogy a legfelső alatti kettőből csak a **felső hasonlít** az elsőhöz,
<KLIKK!> ez az eltérés a következő két sorban pedig megismétlődik. Ez arra utal, hogy e két páros sor közt másolási kapcsolat van, vagyis ezeknek kellett a húszas tömböknek lenniük.

A két lemezfél 40 helyén van páros ismertetőjel. Feltűnő, hogy az alsó két sorban kevesebb a páros jel és ezek is a viszonylag gyengébb jelek közé tartoznak. A felette levő húszas tömb viszont több, itt a piros körökkel jelzett ívhelyen is mutat olyan markáns sérüléseket, amelyek egy másolaton is megjelentek volna. Ez pedig arra utal, hogy valószínűleg nem a felső, hanem az alsó húszas tömb lehetett a korábbi.

Amikor a korábban már használt összefoglaló ábrát készítettem,
<KLIKK>ezt még nem ismertem fel, így azon a húszas-tömbök másolási sorrendjét épp fordítva ábrázoltam.

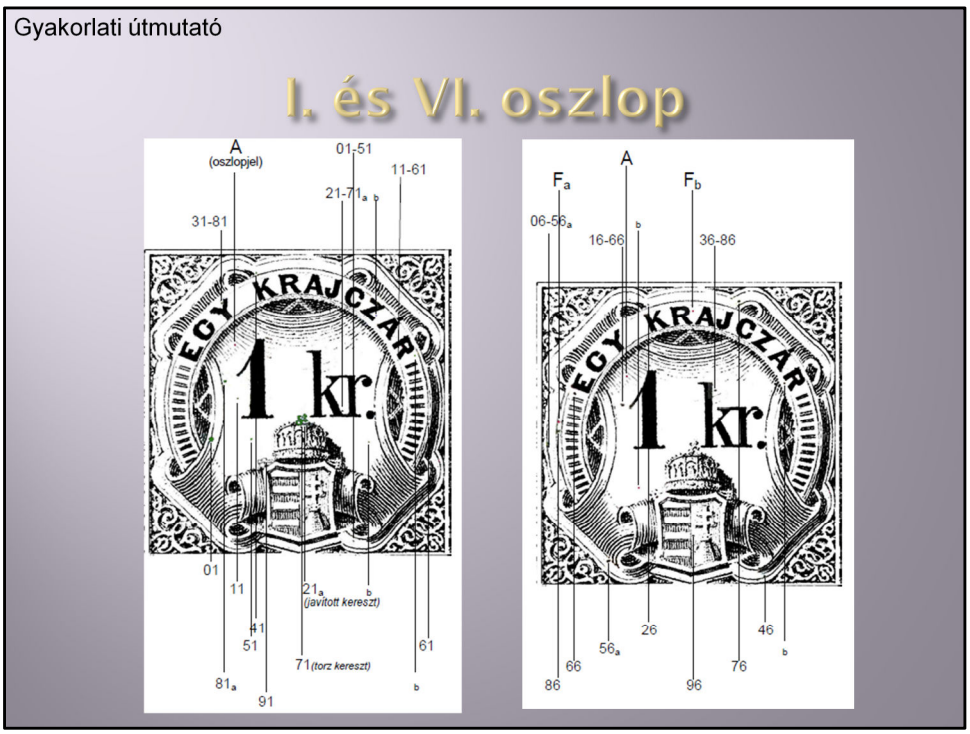
<KLIKK>Ezt a viszonylag összetett ábrát azonban már nem volt kedvem emiatt megváltoztatni, és így ez legalább jól érzékeltetni tudom a kutatásnak azt a kacskaringós útját, amelyen végső eredményeimhez eljutottam.

Végül, még mindig maradt egy mindmáig megnyugtatóan meg nem oldott kérdés. Ugyanis a C oszloptípusnak van egy olyan ismertetőjele, ami a két oszlopban is a legtöbb helyen megjelenik, **de nem mindenütt**.

Ez egy pont a pénznem „k” és „r” betűje közt,
<KLIKK!> ami tisztán csak a húszastömbök ívhelyein látható, felettük (3-63 és 8-68) viszont jelenléte inkább csak sejthető, és a rosszabb nyomatokon egyáltalán nem is látszik. Sok fejtörést okozott nekem ez a furcsa jelenség, aminek nyitjára még nem sikerült igazán rájönnöm, és eddig még csak a következő gyengécske feltevést sikerült kiagyalnom. Olyan, mintha ez a hiba a tízescsík első másolása során párhuzamosan mindkét oszlopban párhuzamosan egyformán erősödött volna fel, majd ilyen állapotában onnét terjedt tovább lefelé.

Erre utal, hogy e hiba **alakja meglehetősen változékony**, de e feltételezett párhuzamos felerősödés ennek ellenére magamnak is nagyon valószínűtlennek tűnik, és csak remélni tudom, hogy előbb utóbb e rejtélyre is fény derül majd.

Az előadás teljessége érdekében minden oszlopról készítettem a gyakorlatban bevált, praktikusan használható egy összefoglaló ábrát. Ezeket az ötöscsík másolása miatt kapcsolatba került oszloppárokban mutatom be, és mindegyikhez egy kis **gyakorlati útmutatóva**l is szolgálok.

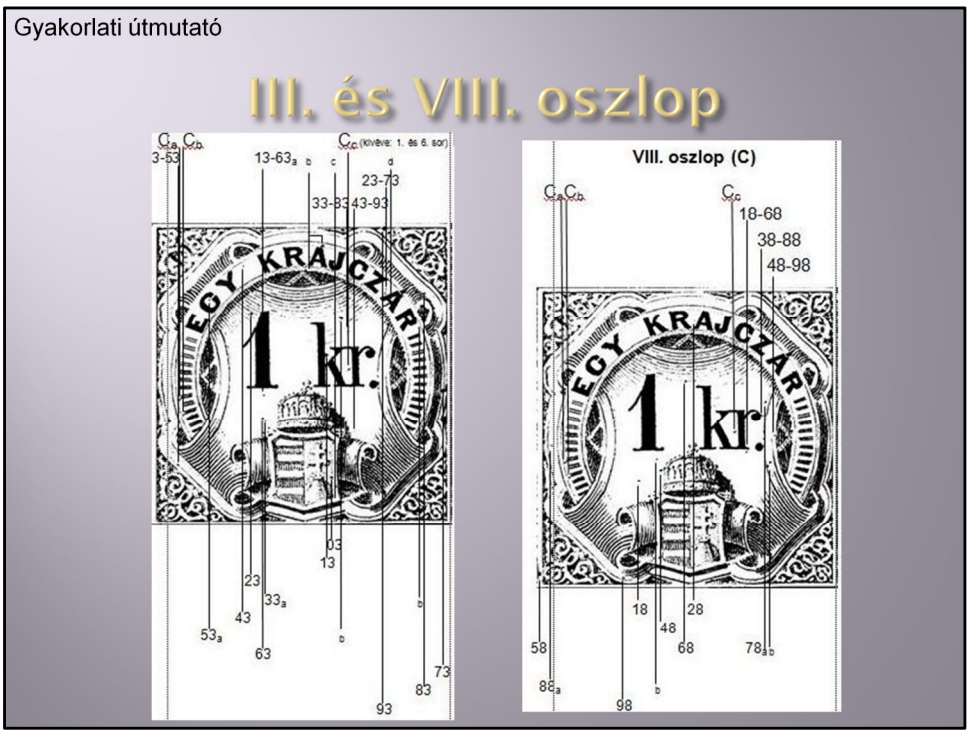
A kép az első oszlop A típusát az VI. oszlop F. típusát mutatja. Mindkettőn megtalálható az 1-es ferde szárától balra eső A oszlopjellemző **pontocska**, amit az VI. oszlopban az F típus két további jellemzője egészít ki. Az Fa ismertetőjel egy **vonalka**, mely a baloldali kettős ív vonalait a ezek közepe felett egy kicsivel összeköti. Az Fb pedig egy pontocska a KRAJCZÁR első **R betűjétől jobbra**.

Az oszloptípus jelekkel együtt a **bélyegkép felett** tüntettem fel a páros ismertetőjeleket is, melyek - a munkalemez közvetítésével - az anyalemezről származhatnak. Utóbbiakat a vonatkozó két ívhely kötőjellel összekötött száma azonosítja. Ahol ugyanazon az ívhelyen több páros jelet is találtam, mint pl. a 21-27 vagy a 16-56 pozíciókon, ezeket azt abc kisbetűivel jelöltem.

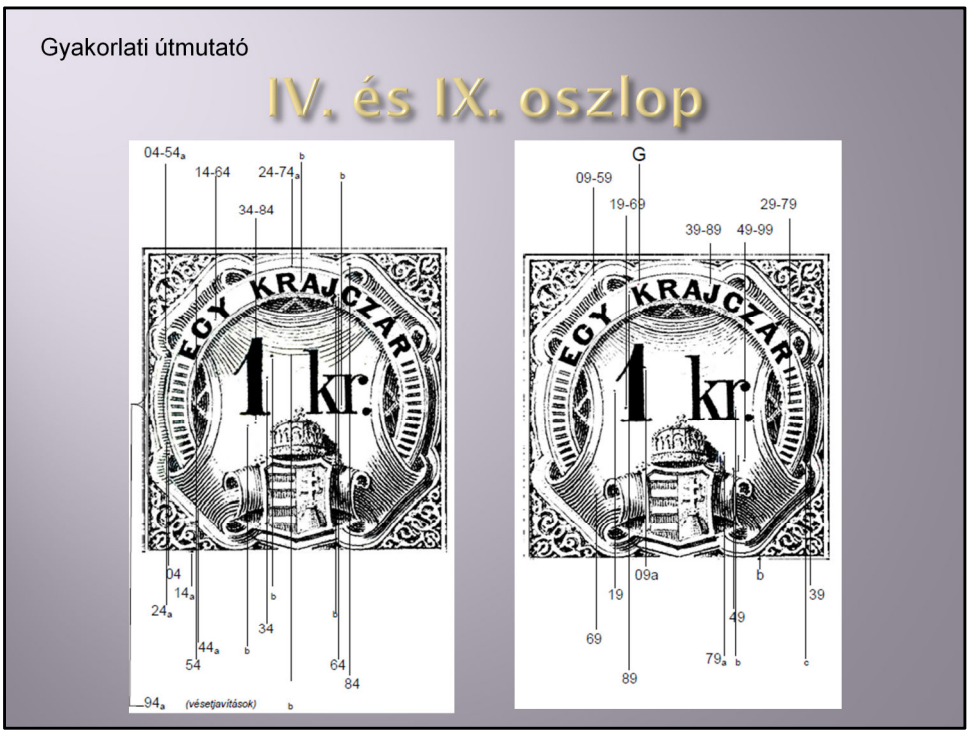
A **bélyegkép alatti**, egy számmal jelölt ívhely-jellemzők a mintaíven és a feldolgozott példányokon általában többször is megtalált azonos jelek, melyek valószínűleg már a munkalemezről származnak és a nyomólemezek gyártása során folyamatosan szaporodtak. Ezek tisztázása még sokáig tarthat, miközben ismereteink gyarapodása során egyre több ilyen jel felfedezésére számíthatunk, de egy olyan bélyeg, amely ezek valamelyikét tartalmazza, pozícióra már most is azonosítható.

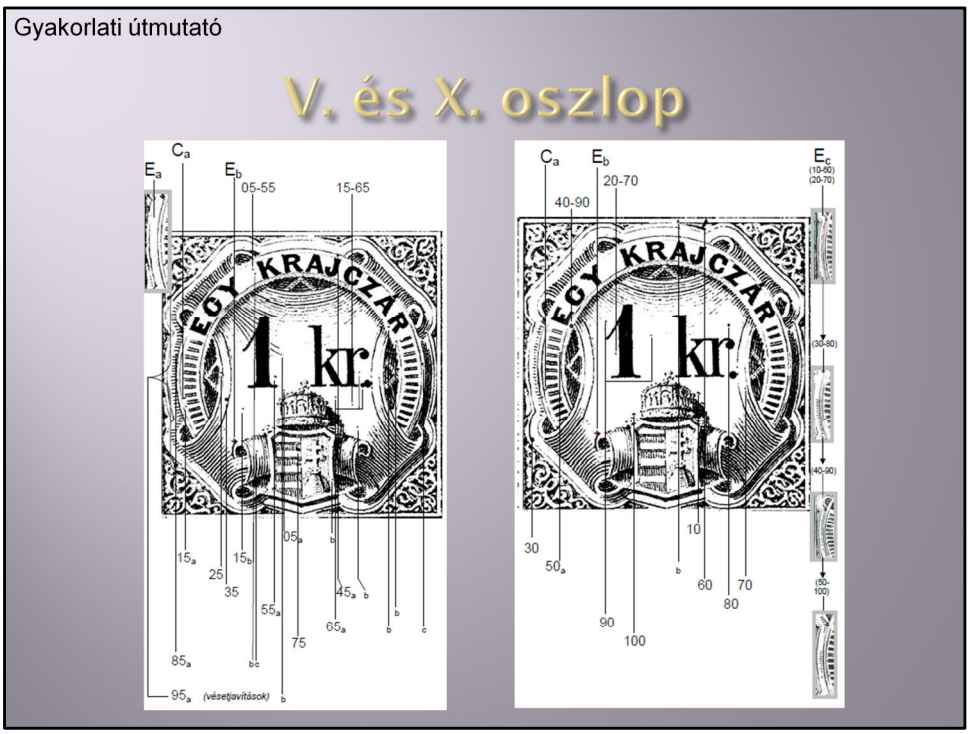
A II. és VII. oszlop a könnyen felismerhető B típusú bélyegeket tartalmazza. E típusnál az egyik legkönnyebb a bélyegek ívhelyre azonosítása, mert a számításba jövő 20 ívhely a páros és egyedi ismertetőjelek segítségével könnyen kettőre szűkíthető. A típus gyakran szabad szemmel is feltűnő közös ismertetőjele az R betű törése, mely ívhelyenként általában kissé eltérő képet mutat.

A III. és VIII. oszlop C típusú bélyegeket tartalmaz, melyek 20 ívhelyéből a páros és egyedi ismertetőjelek alapján 18 szintén aránylag könnyen behatárolható. Itt fordul elő, hogy a kr betűk közti rejtélyes oszlopismertető, a Cc-vel jelölt pont az 1. és 6. sorban gyakran nem is látható.

A következő, talán a legnehezebb oszloppár közül a negyedik oszlopnak nincs oszloptípus jele. Elvileg ez is elkülöníthetővé tenné. Ezt azonban gátolja, hogy a megkülönböztetésre alkalmas jelek a bélyegek mintegy 15%-ban nem láthatók, részben a tökéletlen nyomás, részben pedig az értéktelenítés takarása miatt. Az ilyen példányok ívrekonstrukcióhoz való használatra gyakorlatilag nem alkalmasak, viszont meglehetősen megnehezítik a 4. oszlopba tartozó bélyegek megtalálását.

A legfeltűnőbb, szabad szemmel is minden esetben jól látható Eb típusjel, ami egy erős pont a címertől balra. Ennek alapján célszerű megkezdeni a bündlik anyagának szétválogatását (majd a szintén könnyen azonosítható B és C típusokkal folytatni).

A 10. oszlopot ezután a bélyegkép baloldalán látható vésetjavítások az 5. oszloptól is könnyen elkülöníthetővé is teszik.

Érdekessége és különleges jelentősége miatt a végére hagytam, hogy a lemez alsó sorában, 94. és 95. pozíción is található két további, még az anyalemezen történt és rendkívül feltűnő vésetjavítás. A címletjelzés hátterében az ívelt vonalak e mélyítései jellegzetes és elég furcsa összhatást keltve igen erősen jelennek meg a bélyegeken. Utánvésték a baloldali fehér keretsávban levő vonalkázást is, ugyanott, ahol azt a 10. oszlopban már a többszörözés előző fázisaiban is javítgatták. Mivel e javításokat már a kész 100 képes lemezen végezték el, a felső ívfélen nem ismétlődnek, csak az legalsó sorban láthatók. A nyomólemezek gyártása során az a javításokat környező eredeti vonalak gyorsan eltűntek, ezek a kimélyített vonalak viszont megmaradtak,

<KLIKK!>így már valószínűleg az épp e címlettel, 1870. október 1-én kezdett első magyar bélyeggyártáskor is igen látványosan jelentkeztek. Ezek a visszavont „himlőfoltos" kétkrajcáros postabélyeg előtt három hónappal gyártott tévnyomatok a későbbi kékeszöldtől eltérő, élénk sárgászöld színükről, továbbá a tévesen használt és aránytalanul széles bélyegszélt eredményező kisebb méretű hírlapbélyeg-alnyomatról is felismerhetők, melyet emiatt később az okmánybélyeghez soha többé nem alkalmaztak.

Az ívrekonstrukciós kutatások során keletkezett ívhelyekről szóló ismereteink jelentőségének kitűnő példája ez az összefüggés. A metszetjavítási ismertetőjelből ugyanis pontosan tudhatjuk, hogy az itt bemutatott, két rendkívüli ritka csíkból rekonstruált hétbélyeges tömb az 1870 október 1-én kezdődött magyar bélyeggyártás első hónapjában előállított egyik ívének bal alsó sarkából is származhat. Ez az ívdarab**,** melynek pontos helyét is ismerjük, **származhat akár a legelső magyar bélyegívből is**!

A magyar okmánybélyegek ívrekonstrukciói a 2012-es szép sikerű sárvári kiállítás óta már többször szerepeltek nemzetközi kiállítások egykeretes versenyosztályában. Remélhető, hogy a jövő évi a londoni FEPA kiállításon való részvételük is tovább öregbíti majd a különleges szépségű magyar illetékbélyegek nemzetközi hírnevét.

Köszönöm a figyelmet, és várom az esetleges kérdéseket ...